

<http://dx.doi.org/10.15589/jnn20140110>

УДК 334.726:339.9

П 80

UKRAINIAN TRANSNATIONAL CORPORATIONS: STATE AND DEVELOPMENT PROBLEMS

УКРАЇНСЬКІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ КОРПОРАЦІЇ: СТАН І ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

Inna H. Proidenko

inna.proidenko@nuos.edu.ua

ORCID: 0000-0003-0303-6802

Nataliia M. Ryshniak

natalia.ryshniak@nuos.edu.ua

ORCID: 0000-0002-4458-7275

І. Г. Проїденко,

канд. екон. наук;

Н. М. Ришняк,

канд. екон. наук

National University of Shipbuilding, Mykolayiv

Національний університет кораблебудування, м. Миколаїв

Abstract. The features of the functioning of Ukrainian transnational corporations (TNCs) have been considered. The research aim is to develop basic directions of the state support for domestic multinationals. The state of Ukrainian multinationals such as directions, accommodation subsidiaries, key indicators robots is theoretically studied. The features of formation and the causes of problems in the development of TNCs related to the insufficient development of the legislative and regulatory environment, macroeconomic instability, a lack of experience on the world markets. The promising sectors of the economy for transnationalization are identified. On the basis of the conducted analysis the directions of the state support of the domestic TNCs are proposed. They include legal, organizational and financial components. The research results can be applied to the development of the state economic policy in the issues of the Ukrainian TNCs development incentives.

Keywords: transnationalization, transnational corporation, foreign direct investmet, financial-industrial group.

Анотація. Досліджено стан та особливості формування українських транснаціональних корпорацій, а також проблеми їх розвитку. Розглянуто основні напрямки державної підтримки вітчизняних корпорацій.

Ключові слова: транснаціоналізація, транснаціональна корпорація, прямі іноземні інвестиції, фінансово-промислові групи.

Аннотация. Исследуется состояние и особенности формирования украинских транснациональный корпораций, а также проблемы их развития. Рассмотрены основные направления государственной поддержки отечественных корпораций.

Ключевые слова: транснационализация, транснациональная корпорация, прямые иностранные инвестиции, финансово-промышленные группы.

REFERENCES

- [1] Bilorus O.H. Hlobalnyi konkurentnyi prostir: Monohrafiia [Global competitive space: Monograph]. Kyiv, KNEU Publ., 2007. 680 p.
- [2] Grupa SKM. Osnovnye fakty (SCM group. The main facts), 2013. Available at: <http://www.scm.com.ua/ru/about-us/main-facts>.
- [3] Korporatsiya «UkrAVTO» obnarodovala plany na 2014 god (Corporation «UkrAVTO» announced plans for 2014). Available at: <http://www.autoconsulting.com.ua/article.php?sid=2974>.
- [4] Lanovyi V. Oliharkhichnu model potribno transformuvaty u vilnyi rynek (Oligarchic model should be transformed into a free market). Available at: <http://tyzhden.ua/Economics>.
- [5] Linevych Yu.V. Rol TNK u formuvanni y rozvytku dynamichnykh porivnialnykh perevah pryimaiuchoi krainy [The role of TNCs in the formation and development of dynamic comparative advantages of the host country]. *Ekonomika ta derzhava – Economics and state*, 2009, issue 12, pp. 42–43.
- [6] O kompanii «ISD» (About ISD company). Ofitsialnyy sayt ISD – ISD official site. Available at: <http://www.isd.com.ua/company>.
- [7] O kompanii «UkrAVTO»: obrashchenie pochetnogo prezidenta korporatsii UkrAVTO T. Vasadze (About «UkrAVTO»: treatment of honorary president of the UkrAVTO corporation T. Vasadze). Ofitsialnyy sayt UkrAVTO – UkrAVTO official site, 2011. Available at: http://www.ukravto.ua/about_us.

- [8] Ofitsiynyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy (Official website of the State Statistics Service of Ukraine). Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
- [9] Pakhomov S. Yu. Stratehii diialnosti TNK i problemy destabilizatsii svitovykh rynkovykh vidnosyn (Strategies of TNCs and problems of destabilization of the world market relations). Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini – Formation of Market Relations in Ukraine, 2010, issue 5, p. 13–17.
- [10] Natsionalnyi interes Ukrainy: ekonomichna samodostatnist u hlobalnomu vymiri: Monohrafiia [Ukraine's national interests: economic self-sufficiency at a global level: Monograph]. Kyiv, KNEU Publ., 2008. 352 p.
- [11] Roshen skorotyv prybutok u mynulomu rotsi (Roshen has reduced profit last year). Ekonomika – Economics, 2013. Available at: <http://economics.unian.net/ukr/news/158121-roshen-minulogo-roku-skorotiv-pributok-na-66.html>.
- [12] Soroka I.B. Transnatsionalni korporatsii i yikhnia rol u protsesi aktyvizatsii mizhnarodnoi intehtratsii [Transnational corporations and their role in the revitalization of international integration]. Aktualni problemy ekonomiky – Economics urgent issues, 2009, issue 9, pp. 35–41.
- [13] Stasyshyn A.V. Vplyv transnatsionalnykh korporatsii yak ekonomichnykh subiektiv na konkurentospromozhnist natsionalnykh ekonomik v umovakh svitovoi finansovoi kryzy [Effect of transnational corporations as economic actors on the competitiveness of national economies in the global financial crisis]. Ekonomika ta derzhava – Economy and state, 2009, issue 11, pp. 69–72.
- [14] Ukrnafta. Ofitsialnyy sayt PAO Ukrnafta – PC Ukrnafta official site, 2014. Available at: <http://www.ukrnafta.com/ru>.
- [15] Shvydanenko O.A. Hlobalna konkurentospromozhnist: teoretychni ta prykladni aspekty: Monohrafiia [Global competitiveness: theoretical and applied aspects: Monograph]. Kyiv, KNEU Publ., 2007. 312 p.
- [16] Yakubovskiy S.O., Kozak Yu.H., Lohvinova N.S. Transnatsionalni korporatsii: osoblyvosti investytsiinoi diialnosti: navchalnyi posibnyk dlia vuziv: tabl.; skhemy; diahr. [Multinationals: special features of investment activities: guide book for universities: tables; schemes; diagrams]. Kyiv, TsUL Publ., 2011. 472 p.
- [17] Carla Zanetos Sally. The top 100 candy companies in the world. The Global resource, from manufacturing to retailing. Candy industry, 2012. Available at: <http://www.candyindustry.com/articles/85574-the-top-100-candy-companies-in-the-world>.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасну світову економіку характеризує бурхливий процес транснаціоналізації, в якому рушійною силою виступають транснаціональні корпорації (ТНК). Вони виконують функцію міжнародного регулятора виробництва і розподілу продукції, виступають важливим фактором у системі міжнародного поділу праці та світогосподарських зв'язків. Маючи значні ресурси, транснаціональні корпорації здійснюють як прямий, так і опосередкований вплив на політичну сферу.

Політичне та економічне значення ТНК настільки велике, що в осяжному майбутньому вони залишаться одним з важливих чинників посилення впливу промислово розвинених країн на решту регіонів світу. Звідси випливає очевидний висновок, що турбота про перетворення провідних вітчизняних компаній у транснаціональні стала усвідомленою метою зовнішньої політики держав, які прагнуть до посилення свого впливу в міжнародному масштабі. У цьому плані Україна не може бути винятком.

Щоб взаємодіяти зі світовими компаніями, потрібно створювати власні, українські транснаціональні структури. Досвід розвинутих країн свідчить, що національний капітал здатний витримувати конку-

ренцію з ТНК тільки у випадку, якщо він сам структурується в потужні фінансово-промислові утворення, адекватні міжнародним аналогам і здатні проводити активну зовнішньоекономічну діяльність.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Значне зростання та поширення ТНК у післявоєнні часи викликало суттєвий інтерес до дослідження теоретичних і прикладних аспектів їх функціонування. Зміст поняття «транснаціональні корпорації» розкрито в працях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців.

Аналіз етапів формування, передумов і факторів розміщення транснаціональних компаній проводили такі автори: І. Боднарчук, І. Сорока, О. Шнипко, С. Пахомов, Ф. Рут. Механізм функціонування, організаційні форми інтеграції компаній та їхні типи досліджували В. Білошапка, В. Новицький, В. Рокоча, В. Плотніков, Л. Руденко, Т. Білоус. Вагомим внеском у вивчення особливостей діяльності ТНК на ринках інвестиційних ресурсів, наукомісткої продукції та високоінтелектуальних послуг є розробки українських учених, зокрема А. Пересади, А. Поручника, А. Румянцева, А. Філіпенка, Д. Лук'яненка, М. Дудченко, П. Гайдучького та ін.

МЕТОЮ СТАТТІ є дослідження особливостей формування і стану українських ТНК, визначення проблем їх розвитку та основних напрямків державної підтримки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Вітчизняна економічна система, розвиваючи транснаціональну діяльність, повинна мати на меті вирішення двох основних завдань: залучення необхідного для розвитку капіталу та проведення власної політики експансії на зарубіжних ринках. Україна в умовах прогресуючої глобалізації світової економіки виступає переважно як країна, що приймає транснаціональні корпорації.

Однак, вже зроблено перші кроки, спрямовані на транснаціоналізацію українського бізнесу: здійснено перехід на міжнародні стандарти фінансової звітності, купуються частки в іноземних компаніях, що веде до створення вертикально інтегрованих конкурентоспроможних структур.

В Україні найбільш привабливими галузями для утворення ТНК є агропромисловий комплекс (на Україну припадає майже третина площ, укрите чорноземом, і 27 % орних земель Європи), металургія (7-е місце у світі по випуску сталі), ВПК (7-е місце з експорту новітньої зброї), аерокосмічна галузь (входить до п'ятірки країн, що володіють передовими аерокосмічними технологіями), транспорт.

До найбільших транснаціональних компаній в Україні відносять «УкрАВТО», «Індустріальний Союз Донбасу» (ІСД), «Систем Кепітал Менеджмент» (СКМ), «ROSHEN».

Одна з найпотужніших – автомобільна транснаціональна компанія «УкрАВТО» – найбільший виробник, дистриб'ютор та сервісний постачальник в Україні. До складу компанії входять: два заводи в Україні з виробництва автомобілів та два в Польщі, 10 заводів з виробництва комплектуючих в Україні та 12 в сусідній Польщі, 414 сервісних центрів, 476 автосалонів і пунктів продажу [7]. Крім того, корпорація виступає акціонером фінансової групи «Автоальянс», страхових компаній «Дженералі Гарант Страхування» та «Дженералі Гарант Страхування життя», компанії з міжнародних вантажоперевезень «Транс капітал», туристичної компанії «Гермес Тревел Груп», кількох ресторанів. Володіє мережею АЗС «Укравто», митноліцензійними складами в Києві, Донецьку та Сімферополі, іншими активами. В 2013 році обсяг ринку склав 201,6 тис. легкових автомобілів. Що стосується автомобілів вітчизняного виробництва, то їх частка на ринку зросла з 14 % у березні 2013 року до 32 % у грудні того ж року. Але не зважаючи на це, чистий прибуток компанії за міжнародними стандартами фінансової звітності в 2013 р. скоротився в порівнянні з 2012 р. майже в 4 рази – до 47 млн грн [3].

Певних успіхів у плані транснаціоналізації бізнесу досягла заснована в 1995 році металургійна корпорація «Індустріальний Союз Донбасу» (ІСД). Основна увага приділяється побудові вертикально інтегрованих холдингів по ланцюжку «вугілля–кокс–метал». При цьому ІСД створює ТНК не усіченого (без закордонної інфраструктури), а повного профілю, для чого компанія активно виходить на закордонні ринки, залучає нових партнерів, спільно з іноземними фірмами бере участь у створенні консорціумів для просування на зовнішній ринок своєї продукції. До її складу входять 5 найбільших металургійних активів та 10 менших комбінатів і заводів в Україні, Угорщині та Польщі. Міжнародна команда «Індустріального Союзу Донбасу» нараховує близько 40 тис. працівників [6]. Металургійна група корпорації входить до числа 30 найбільших металургійних компаній у світі за версією Міжнародного інституту чавуну та сталі (Світова асоціація виробників сталі).

До ТНК повного циклу належить також донецька «Систем Кепітал Менеджмент» – українська багатогалузева група, що включає більше 100 підприємств у галузі металургії, енергетики, фінансів, телекомунікації, медіа та інших секторів економіки. Географічний діапазон компанії включає в себе Україну, Росію, США, Італію, Великобританію, Швейцарію та Болгарію. В корпорації працює близько 300 тис. осіб, а консолідовані активи компанії на кінець 2012 року склали близько 31 млрд дол. США [2]. Компанія «СКМ» зосередила контроль над такими гігантами, як «Азовсталь», Єнакіївський металургійний завод, Авдіївський коксохімічний завод, володіє великими пакетами акцій Керченського меткомбінату, Харцизького трубного заводу, об'єднання «Запоріжжкокс».

Компанія «ROSHEN» має виробничі потужності у 3 країнах, а продукція представлена більше ніж в 11 країнах світу. Це одна з найбільших корпорацій з виробництва солодощів у світі (за версією Candy Industry Top 100 – 18 місце в світі), щорічне виробництво становить 450 тис. тонн продукції, що відповідає світовим стандартам якості ISO 22000:2005, ISO 9001:2000 [17]. До складу корпорації «ROSHEN» входить Київська, Кременчуцька, Вінницька, Маріупольська кондитерські фабрики в Україні, Липецька кондитерська фабрика «Ликонф» (Росія), а також Клайпедська кондитерська фабрика «Klaipedos konditerija» (Литва). Продукція представлена в Україні, Росії, Казахстані, Білорусі, країнах Кавказу, Середньої Азії, Німеччині, США, Молдові, Ізраїлі, Литві та інших країнах. За підсумками 2012 року чистий прибуток компанії скоротився, хоча вартість активів збільшилась на 69,2 % і становила близько 2,2 млрд грн [11]. Однією з особливостей корпорації є наявність свого власного логістичного центра класу «А», що забезпечений системою управління товарами потоками Warehouse Management System, яка

дозволяє максимально оптимізувати процес поставки продукції та створити необхідні найбільш якісні умови зберігання.

Водночас впритул до створення вітчизняної ТНК – інтегрованої нафтової компанії з усіма елементами технологічного ланцюжка «видобуток–переробка–збут» – підійшла група «Приват». Серед іншого структури «Привату» володіють найбільшою в Україні мережею АЗС «Сентоза», контрольним пакетом акцій НПЗ «Нафтохімік Прикарпаття» і більше 30 % акцій НПК «Галичина».

У галузі авіабудування потенційними учасниками ТНК є Харківський авіазавод, виробники енергообладнання – ВАТ «Турбоатом» та об'єднання «Електроважмаш», підприємства з виробництва електроніки – Харківський електроапаратний завод, ВО «Моліт», Харківський релейний завод тощо.

Протягом останніх років на різних рівнях розглядається можливість створення в енергетичній галузі державної вертикально-інтегрованої ТНК «Нафта України» на базі ПАТ «Укрнафта», ЗАТ «Укртатнафта» і НПК «Галичина», яка мала б у своєму складі 700–800 АЗС і контролювала до 15 % ринку світлих нафтопродуктів країни [16].

У складі одного лише ПАТ «Укрнафта» – близько 30 виробничих і обслуговуючих підрозділів, у тому числі шість підприємств з буріння свердловин, шість нафтогазовидобувних управлінь, три газопереробних заводи і т. д. Компанія розвиває власну мережу автозаправних станцій, загальне число яких досягло 400 у 24 областях країни. Компанія нараховує близько 30 тис. працівників і має зарубіжні представництва – в Російській Федерації, країнах Близького Сходу та Північної Африки.

Перелік ТНК включає низку середніх компаній, що працюють на міжнародному ринку і базуються в Україні: будівельно-комерційна корпорація «Граніт», торгово-промислова корпорація «Кераміст», ВАТ «Шаркон», яке займається дослідженнями кон'юнктури ринку і виявлення суспільної думки, та інші.

Проведений аналіз дає можливість визначити наступні особливості формування вітчизняних транснаціональних компаній.

1. Виникнення ТНК обумовлене високим ступенем монополізації окремих галузей та сфер діяльності. Тобто, найбільші компанії, що мають статус транснаціональних, є єдиними великими підприємствами у своїх галузях.

2. ТНК формуються, як правило, в тих видах діяльності, де є можливість створити повний замкнений цикл виробництва. В цьому випадку компанії займаються видобутком сировини, її переробкою, виготовленням продукції та її реалізацією. Тому найбільші українські ТНК функціонують у металургії, хімічній промисловості, енергетичній сфері, агропромислового комплексу.

3. Вітчизняні корпорації мають сировинну «прописку», тому основна частина їх підрозділів прив'язана до районів залягання рудної, хімічної та паливної сировини (Донбас, Придніпров'я, Прикарпаття), а також до територій зі сприятливими агрокліматичними умовами та ґрунтовим покривом (лісостепова зона та північ степу). Так, компанія ПАТ «Укрнафта», яка забезпечує 68 % видобутку нафти і газового конденсату, 11 % – природного газу в Україні, розробляє близько 2300 родовищ вуглеводнів на території двох нафтогазоносних регіонів [14]. Вони охоплюють Львівську, Івано-Франківську, Чернівецьку, Сумську, Чернігівську, Полтавську, Харківську та Дніпропетровську області.

4. Вітчизняні фінансово-промислові групи (ФПГ) не завжди навіть за формальними ознаками відповідають загальноприйнятим критеріям формування ТНК. Говорити про первинне розміщення капіталу (ІРО) у вітчизняному бізнесі стало модним, а проводити ІРО не квапляться. У більшості випадків українські ФПГ часто не мають легально утворених зарубіжних філій. Їх зв'язок із зарубіжною економікою здійснюється через афілійовані активи, переважно через офшори.

Виходячи на світові ринки, українські корпорації стикаються з різними проблемами та перешкодами, серед яких: недостатність фінансових коштів та практичного досвіду у вітчизняних ТНК для реалізації глобальних стратегій; низька конкурентоздатність українських підприємств на світових ринках; нестабільність політико-правового середовища країни; географічна структура вітчизняних інвестицій, яка характеризується вкладенням фінансових ресурсів, переважно до Кіпру (88,5 % від загального обсягу прямих іноземних інвестицій станом на 31.12.2013 р.) [8]; нерозвиненість ринкової інфраструктури; непрозорість діяльності; негативний імідж українських ТНК у розвинених країнах; нестабільність курсу національної валюти; відсутність чіткої позиції держави щодо глобальної мети розвитку вітчизняних ТНК; нерозвиненість внутрішнього інвестиційного ринку; невеликі (у світовому масштабі) розміри бізнес-груп; недостатня розробленість механізмів виходу українських ТНК на світові ринки; наздоганяючий характер науково-технологічної діяльності, інноваційної складової господарювання; криза високотехнологічних галузей економіки; відсутність достатньо розвинутої системи збуту товарів за кордоном (дилерських мереж, власних роздрібних мереж, зарубіжних представників, філій, відділень) тощо [6, 10, 14].

Існуюча в країні олігархічна система та породжений нею непропорційний розподіл національного багатства не сприяє виникненню корпорацій, які в перспективі могли б здійснювати експансію за кордон. Ключовим у даному аспекті виявляється питання свободи підприємництва, якої в нас бракує. Розвиток

вітчизняних ТНК повинен здійснюватися на основі підприємницького підходу, тобто пошукового, інноваційного, професійного, який спрямований на вдосконалення, на якісні зміни у своєму бізнесі, у своїй галузі. Це те, що виводить економіку на вищі рівні конкурентоспроможності [1, 10]. Однак олігархи, контролюючи владу, просто не впускають сильних конкурентів. Адже саме конкуренція дає змогу малим та середнім підприємствам міцнішати і ставати компаніями національного та наднаціонального масштабу [4, 15].

Окремої уваги та підтримки держави потребує створення ТНК у високотехнологічних галузях. Наявність в Україні інноваційного потенціалу, що частково зберігся в низці галузей: ракетно-космічній, літако-, судно-, моторобудівній, електрозварюванні, в галузях біотехнологій, енергозбереження, є основою становлення моновиробничої моделі, коли виробник-розробник орієнтується на окремого споживача. Так, Україна на світовому ринку отримує лише поодинокі замовлення на унікальні високотехнологічні продукти, а виробництво кінцевого наукомісткого продукту масового використання, що конкурує на світових ринках і на яких спеціалізуються ТНК, вважається неможливим і підтверджується незначним рівнем міжнародного співробітництва в галузі технологічних розробок [4, 12].

Держава має забезпечувати умови для створення та розвитку українських ТНК, перш за все, інноваційного типу шляхом:

- створення відповідного законодавства, що забезпечить реалізацію механізмів інтеграції банківського, промислового, науково-технічного та іншого капіталу, підтримку створення і діяльності корпорацій;
- створення системи державних гарантій та страхування закордонних приватних капіталовкладень від політичних і комерційних ризиків;
- запровадження прямих податкових пільг для ТНК. У США, наприклад, податки, які сплачуються філіями американських корпорацій у країнах, що розвиваються, віднімаються із загальної суми оподаткування материнських компаній. Крім того, на капіталовкладення корпорацій, що діють у країнах, поширюються податкові знижки на інвестиції;
- проведення прискореної амортизаційної політики;
- підписання угод про скасування подвійного оподаткування з країнами, до яких відбувається експансія капіталу вітчизняними компаніями;

- надання прямої фінансово-кредитної та бюджетної підтримки для створення ТНК інноваційного типу;
- сприяння розвитку виробничої інфраструктури в країнах-реципієнтах;

- співпраці з потенційними приймаючими країнами щодо створення сприятливого інвестиційного клімату для іноземного бізнесу, у тому числі й українського;

- розвитку рівноправних партнерських стосунків з великими іноземними компаніями з метою модернізації промисловості і структурної перебудови економіки держави;

- укладання угод з метою запобігання можливій націоналізації вітчизняних дочірніх компаній за кордоном;

- надання державою активної дипломатичної підтримки ТНК;

- розширення професійної підготовки управлінського персоналу для керування національними і міжнародними корпораціями на базі найбільших центрів інвестиційного менеджменту країни [12, 14].

У той же час держава має здійснювати контроль за діяльністю ТНК з метою підтримки конкуренції та недопущення монополізації товарних ринків.

Оскільки українські корпорації неспроможні в найближчій перспективі проводити активну експансію за кордоном, то одним із способів уникнути ними поглинання з боку зарубіжних компаній та вийти на міжнародний рівень є створення спільного бізнесу з зарубіжними партнерами.

ВИСНОВКИ

1. Забезпечення сталого розвитку України, покращення її добробуту, поглиблення участі у міжнародному поділі праці та підвищення рівня інтегрованості у світове господарство в сучасних умовах дедалі більшою мірою залежать від того, наскільки успішно є діяльність вітчизняних ТНК. З'ясовані в ході дослідження особливості та проблеми формування й розвитку вітчизняних корпорацій дозволили визначити основні напрямки їх державної підтримки. Окремої уваги з боку уряду потребує сприяння створенню великих корпорацій інноваційного типу з подальшою їх експансією на світові ринки.

2. Створення українських корпорацій дозволить певною мірою підвищити статус України на світовій арені, захистити національні економічні інтереси, налагодити взаємовигідну співпрацю з більшістю країн світу, а також сприятиме подальшому розвитку українських господарських структур, інтернаціоналізації їхнього виробництва й капіталу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- [1] Глобальний конкурентний простір [Текст] : монографія / О. Г. Білорус [та ін.] ; кер. авт. кол. і наук. ред. О. Г. Білорус. – К. : КНЕУ, 2007. – 680 с.

- [2] Группа СКМ. Основные факты [Електронний ресурс] // Офіційний сайт СИСТЕМ КЕПІТАЛ МЕНЕДЖМЕНТ–2013. – Режим доступу: <http://www.scm.com.ua/ru/about-us/main-facts>.
- [3] Корпорация «УКРАВТО» обнародовала планы на 2014 год [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.autoconsulting.com.ua/article.php?sid=2974>.
- [4] Лановий, В. Олігархічну модель потрібно трансформувати у вільний ринок [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/economics>.
- [5] Ліневич, Ю. В. Роль ТНК у формуванні й розвитку динамічних порівняльних переваг приймаючої країни [Текст] / Ю. В. Ліневич // Економіка та держава. – 2009. – № 12. – С. 42–43.
- [6] О компанії «ИСД» : официальный сайт ISD [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.isd.com.ua/company>.
- [7] О компании «УкрАВТО» : обращение почетного президента корпорации УкрАВТО Т. Васадзе [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukravto.ua/about_us.
- [8] Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
- [9] Пахомов, С. Ю. Стратегії діяльності ТНК і проблеми дестабілізації світових ринкових відносин [Текст] / С. Ю. Пахомов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – № 5. – С. 13–17.
- [10] Поручник, А. М. Національний інтерес України: економічна самодостатність у глобальному вимірі [Текст] : монографія / А. М. Поручник. – К. : КНЕУ, 2008. – 352 с.
- [11] Roshen скоротив прибуток у минулому році [Електронний ресурс] // УНІАН. Економіка – 2013. – Режим доступу: <http://economics.unian.net/ukr/news/158121-roshen-minulogo-roku-skorotiv-pributok-na-66.html>.
- [12] Сорока, І. Б. Транснаціональні корпорації і їхня роль у процесі активізації міжнародної інтеграції [Текст] / І. Б. Сорока // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 9. – С. 35–41.
- [13] Стасишин, А. В. Вплив транснаціональних корпорацій як економічних суб'єктів на конкурентоспроможність національних економік в умовах світової фінансової кризи [Текст] / А. В. Стасишин // Економіка та держава. – 2009. – № 11. – С. 69–72.
- [14] Укрнафта : официальный сайт ПАО Укрнафта–2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrnafta.com/ru>.
- [15] Швиданенко, О. А. Глобальна конкурентоспроможність: теоретичні та прикладні аспекти [Текст] : монографія / О. А. Швиданенко. – К. : КНЕУ, 2007. – 312 с.
- [16] Якубовський, С. О. Транснаціональні корпорації: особливості інвестиційної діяльності [Текст] : навч. посіб. для вузів / С. О. Якубовський, Ю. Г. Козак, Н. С. Логвінова [та ін.]. – К. : ЦУЛ, 2011. – 472 с.
- [17] The top 100 candy companies in the world [Електронний ресурс] / Carla Zanetos Sally // The Global resource, from manufacturing to retailing. Candy industry–2012. – Режим доступу: <http://www.candyindustry.com/articles/85574-the-top-100-candy-companies-in-the-world>.

© І. Г. Проїденко, Н. М. Ришняк

Надійшла до редколегії 23.01.2014

Статтю рекомендує до друку член редколегії ЗНП НУК

д-р екон. наук, проф. В. Н. Парсяк